

JUPITER FULMINANS DE LA CIOROIU NOU

Dorel Bondoc*, Gabriela Filip**

Rezumat: O descoperire de dată recentă de la Cioroiu Nou îl redă pe Jupiter într-o postură diferită față de celelalte cunoscute până în prezent, în Dacia. Este vorba despre un grup statuar, realizat din bronz, fapt care-i sporește semnificația, având în vedere raritatea acestor obiecte în regiunile noastre.

Reprezentarea lui Jupiter de la Cioroiu Nou a fost dispusă pe un soclu, însotită de o acvilă. Lancea sau sceptrul din mâna stângă nu s-a păstrat. Exceptând acest inconvenient, starea de conservare a grupului statuar este foarte bună.

Judecând după analogiile cunoscute, se poate aprecia că statueta cu reprezentarea lui Jupiter de la Cioroiu Nou, a fost realizată cândva la începutul secolului II, chiar dacă contextul de descoperire datează din prima jumătate a secolului III, statueta fiind păstrată spre adorare mai multă vreme.

Abstract: This article deals with a recent discovery from Cioroiu Nou, which consists of a bronze statuette representing Jupiter, together with a bronze aquila representation and a bronze socle. The objects were discovered during the excavations from 2019, inside the civil settlement, in an archaeological context which can be dated in the first half of the 3rd century AD.

The statuette of Jupiter (fig. 1) is high of 10.8cm, was full-casted and preserve in patches the green ancient patina. The god was rendered completely nude, with prominent muscles, holding a lightning bunch in his right hand. In the left one, raised up, the lance (or the sceptre) has not been preserved. From the artistic point of view, the statuette represent a successfully achievement.

The eagle (fig. 2), high of 4cm, was also full-casted. The head of the bird is easily turned to the left. In its strong claws it holds the lightning bundles. The feathers were rendered with the help of several incisions made with the chin after casting.

The bronze socket (fig. 3) was empty casted. On the superior surface there are traces of the footprints of Jupiter, in the place where the statuette was glued with molten lead. Also, between the footprints it is visible the trace of the tail of the aquila and more forward, the pasting spot of aquila claws and lightning. Not least, we have to mention an orifice in which the lower part of the lance (which was not preserved) was fixed; the lance was held by Jupiter in his left hand. Socket dimensions: superior diameter- 4.6cm; height- 2.8cm; base diameter- 5.2cm.

After the restauration process, the objects have been reunited in the former statuary group (fig. 4). To our knowledge it is the first discovery of this type in Roman Dacia.

Despite the dating of its archaeological context in the first half of the 3rd century, the best analogy for the Jupiter representation show us the beginning of the 2nd; there are no problems in this respect, because it is about an exceptional statuary representation, which remained long time for worship. At the time of discovery, the objects had burning traces on their surface; probably, the objects had been recovered from a fire level or destruction.

The following article represent only a short presentation, but we will come back with more data.

Cuvinte-cheie: Statuetă romană, Jupiter, acvilă, Cioroiu Nou, reprezentări de bronz.

Key-words: Roman statuette, Jupiter, aquila, Cioroiu Nou, bronze representations.

Situl arheologic de la Cioroiu Nou¹ a devenit în ultimii ani mult mai bine cunoscut, grație cercetărilor arheologice ce se desfășoară aici an de an, începând cu anul 2000². Au fost completate

* Doctor, Muzeul Olteniei Craiova, email: dorelbondoc@yahoo.com.

** Muzeograf, Muzeul Olteniei Craiova, email: gabryela1982@yahoo.com.

¹ Tudor, 1962, pp. 547-553; Tudor, 1965, pp. 109-115; Tudor, 1966, pp. 847-854; Tudor et al., 1967, pp. 593-605; Bondoc, 2010, pp. 12-13 și 126-127; Bondoc, 2015, pp. 9-13.

² CCA, Campania 2000, și următoarele.

datele privind fortificația romană și prezența unui detașament al legiunii VII Claudia³, au fost puse în evidență mai multe clădiri din așezarea civilă⁴ și au fost documentate noi descoperiri arheologice, în paralel cu reluarea celor mai vechi⁵.

O descoperire făcută recent merită însă o atenție specială, datorită specificului dar și ineditului său. În anul 2018, săpăturile arheologice de la Cioroiu Nou s-au desfășurat în așezarea civilă (separată de fortificație de un pârâu numit de localnici, Eruga), în imediata vecinătate de nord a fortificației romane.

Dintr-un nivel arheologic databil în prima jumătate a secolului III, au fost recuperate o statuetă de bronz redându-l pe Jupiter, o reprezentare de acvilă și un soclu, toate de mici dimensiuni și descoperite în același loc. Descriem în cele ce urmează cele trei piese.

1. Statuetă de bronz, cu reprezentarea lui Jupiter (fig. 1); turnare "plină"; patina antică de culoare verzui-deschisă, păstrată parțial⁶; zeul a fost redat nud și desculț; față îi este înconjurată de părul și barba bogate; pe cap nu poartă vreo diademă, cunună de frunze sau panglică; trăsăturile feței trădează figura unui om matur (cu "pungi" sub ochi); jumătatea stângă a feței este puțin trasă înapoi, ca urmare a unui defect de turnare; gâtul scurt prezintă indicii conform căroră capul ar fi fost turnat separat și lipit ulterior de corp; corpul este zvelt cu mușchii pectorali și abdominali reliefați, dar nu în mod exagerat; omblicul nu a fost reprezentat; detaliile din zona pubiană, evidențiate; brațul drept este întins înainte, ținând un mănușchi de fulgere în mâna; cel stâng ridicat în sus ținea lancea sau sceptrul (care nu s-a păstrat); piciorul stâng ușor flexat din genunchi, cel drept întins.

Pe spatele piesei observăm un ușor defect de turnare în zona cefei și un altul pe brațul drept; părul a fost sugerat prin incizii cu o dăltiță, după turnare; sub ceafă, un surplus de material indică faptul că aici era zona unde capul a fost lipit de corp; maniera artistică *contrapposto* este clară în redarea poziției corpului, reprezentată aici prin piciorul de sprijin, care susține întreaga greutate, și cel în stare de repaos, dar și de o musculatură relaxată combinată cu cea încordată; mușchii fesieri sunt bine proporționați; nici din spate (și nici din față) bustul zeului nu are forma unui trapez; sub fund, picioarele sunt unite nefiresc pe o porțiune semnificativă.

Statueta are o înălțime de 10,8cm. În pofida câtorva defecte de turnare pe care le-am pomenit mai sus, trăsăturile reprezentării se remarcă prin proporții echilibrate și bun gust. Din punct de vedere artistic, statueta este o reușită.

³ Bondoc, 2000, pp. 117-121; ILD, pp. 76-77, nr. 99-100.

⁴ Bondoc, 2018, pp. 29-31.

⁵ Tudor, 1968, pp. 315-319; IDR, II, pp. 81-87; Bondoc, 2010, pp. 27-199.

⁶ Piese au fost restaurate de dl. Leonard Ionescu, căruia îi mulțumim.

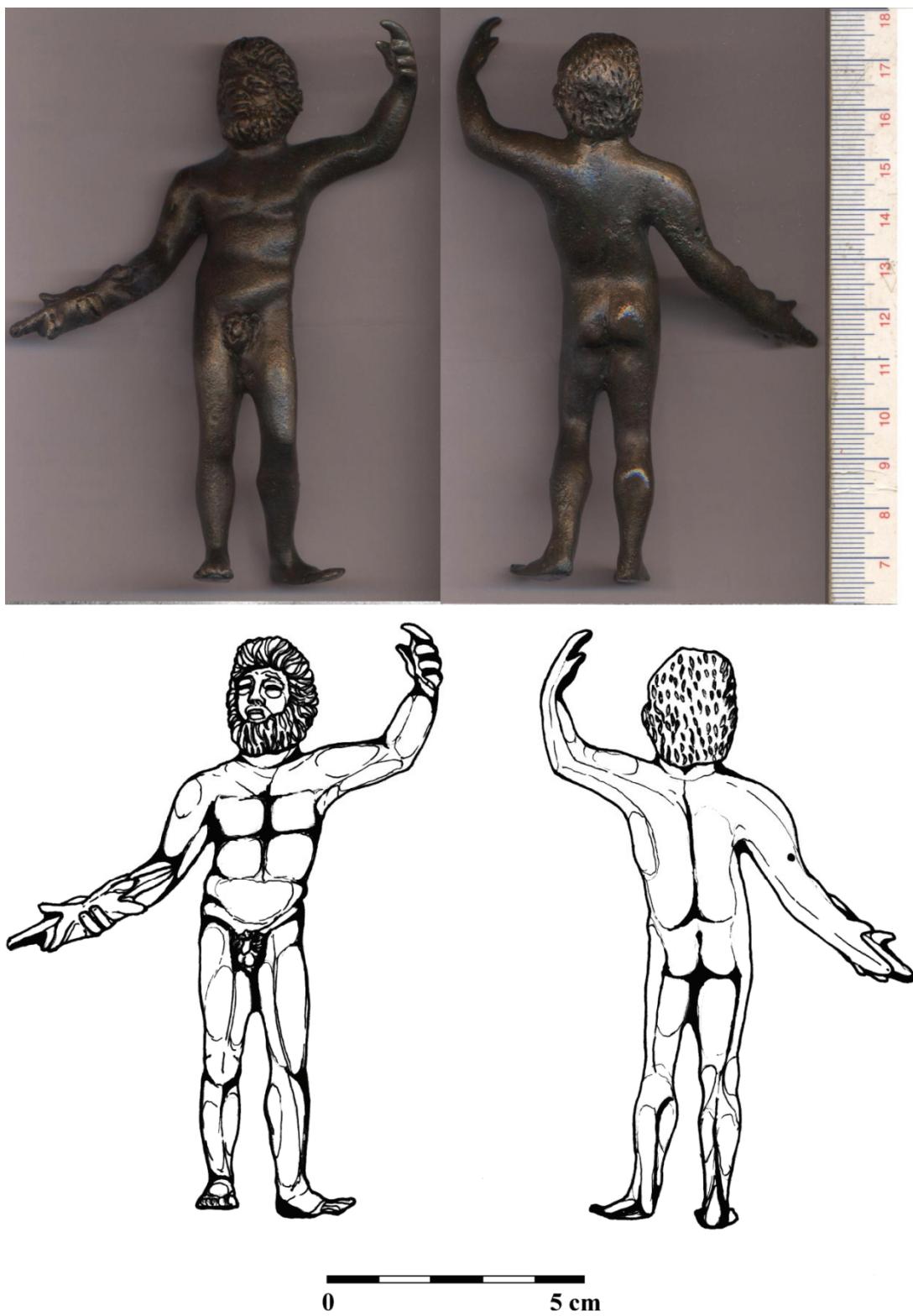

Fig. 1. Cioroiu Nou. Statuetă de bronz cu reprezentarea lui Iupiter.

2. Statuetă de bronz cu reprezentare de acvilă (fig. 2); turnare "plină"; patina antică nu a putut fi păstrată în timpul procesului de restaurare; realizare sumară; mai multe defecte de turnare pe suprafața piesei; ochii sugerăți prin două "pastile" de formă rotundă; penajul redat cu ajutorul unor incizii realizate cu dăltița după turnare; coada proeminentă servea și ca punct de sprijin pe soclu; capul păsării ușor întors spre stânga; în ghearele puternice, acvila ține un mânunchi de fulgere. Înălțime- 4cm.

Fig. 2. Cioroiu Nou. Reprezentare de acvilă din bronz.

3. Soclu de bronz în formă de mosor (fig. 3); turnare goală pe dinăuntru; patina antică de culoare verzuie nu a putut fi păstrată decât pe alocuri; pe suprafața superioară se păstrează urmele tălpilor lui Iupiter, acolo unde statueta fusese lipită cu plumb topit; de asemenea, între urmele tălpilor regăsim urmele cozii acvilei, iar mai în față, punctul de lipire de la partea inferioară a ghearelor acvilei și a mânunchiului de fulgere; nu în ultimul rând, un orificiu în care era fixată partea inferioară a lancei (nu s-a păstrat) ținută de Iupiter în mâna stângă. Dimensiuni: diametru suprafață superioară- 4,6cm; înălțime- 2,8cm; diametru bază- 5,2cm.

Fig. 3. Cioroiu Nou. Soclu de bronz pentru statuetă.

După prezentarea celor trei obiecte, se impun câteva comentarii. Pentru început, în momentul descoperirii, toate cele trei piese purtau pe suprafață urme de ardere secundară, sub forma unei cruste cu depuneri corozive. Paradoxal însă, nivelul din care au fost recuperate, nu era unul de distrugere. Foarte probabil în acest caz, obiectele fuseseră recuperate dintr-un nivel incendiat și apoi pierdute (?), ascunse (?) sau pur și simplu, abandonate (?).

O altă observație ce se poate face este că statueta lui Jupiter, acvila și soclul au fost descoperite în același loc și ca atare, făceau parte din același grup statuar (fig. 4). Este pentru prima dată când în Dacia este descoperit un astfel de grup statuar, complet.

În mod evident, piesele au fost turnate separat, după care au fost lipite; urmele de pe suprafața soclului indică faptul că lipirea statuetei iupiteriene și a acvilei pe soclu, s-a făcut cu plumb.

Descoperirea de la Cioroiu Nou nu-și găsește analogii în Dacia. În acest sens vom invoca aici statuetele cu reprezentarea lui Iupiter și reprezentările de acvile, soclul fiind un element comun, banal.

În Dacia, până la momentul de față sunt cunoscute cinci statuete cu reprezentarea lui Jupiter⁷ (nu am inclus aici aplici sau alte obiecte cu reprezentări similare⁸), însă nici una dintre acestea nu se

⁷ Teposu-Marinescu, Pop, 2000, pp. 21-27.

⁸ Nemeti, Beu-Dachim, 2012, p. 9.

poate constitui într-o analogie valabilă pentru reprezentarea de la Cioroiu Nou. Nu am găsit analogii nici pe teritoriul Moesiei Prima⁹ și nici în vecinătăți¹⁰.

Fig. 4. Cioroiu Nou. Grup statuar cu reprezentarea lui Jupiter însoțit de acvilă, pe soclu.

Ca atare, am fost nevoiți să căutăm analogii în alte părți. Din zona Coloniei Augusta Raurica provine o statuetă oarecum asemănătoare, dar nu identică, datată la începutul secolului II¹¹. O reprezentare aproape similară provine însă de la Gran San Bernardo¹², datată tot la începutul secolului II.

Devine din ce în ce mai clar că avem de-a face cu un import realizat într-un atelier din vestul Europei. Descoperirea acestei statuete de la începutul secolului II, la Cioroiu Nou, într-un context arheologic databil în prima jumătate a secolului III, ar putea părea un fapt bizar. Nu există însă nici un impediment să considerăm că statueta a rămas spre adorare mai multă vreme.

Prezentul articol se constituie doar într-o sumară notă a descoperirii statuetei lui Iupiter de la Cioroiu Nou, urmând să revenim asupra sa cu un alt prilej.

⁹ Popovič, 1969, pp. 85-86, nr. 71-76.

¹⁰ Szirmai, 1986, p. 4, nr. 1.

¹¹ Kaufmann-Heinimann, 1977, p. 18, nr. 1.

¹² Bolla, 2015, p. 54 și p. 57, fig. 1.

BIBLIOGRAFIE

- Bolla, M. 2015. Bronzi figurati romani da luoghi di culto dell' Italia settentrionale. *LANX* 20, pp. 49-143.
- Bondoc, D. 2000. Un detașament din legiunea VII Claudia la Cioroiul Nou, jud. Dolj. *SCIVA* 1-2, 51, pp. 117-121.
- Bondoc, D. 2010. *Cioroiu Nou. 100 descoperiri arheologice / One hundred archaeological discoveries*. Craiova.
- Bondoc, D. 2015. *Edificiul termal (balneum) al legiunii VII Claudia de la Cioroiu Nou / The Bath house (balneum) of Legio VII Claudia from Cioroiu Nou*. Craiova.
- Bondoc, D. 2018. *Romanii la Cioroiu Nou / The Romans at Cioroiu Nou*. Craiova.
- Kaufmann-Heinimann, A. 1977. *Die Römischen Bronzen der Schweiz. I. Augst und das gebiet der Colonia Augusta Raurica*. Mainz.
- Nemeti, I., Beu-Dachim, E. 2012. *Mic dicționar de divinități. O incursiune în pantheonul Daciei romane. Catalog de expoziție*. Cluj-Napoca.
- Popovič, L. B., Mano-Zisi, D., Veličkovič, M., Jeličić, B. 1969. *Antička Bronza u Jugoslaviji*. Beograd.
- Szirmai, K. 1986. *Bronzestatuetten aus Aquincum*. Budapest.
- Tudor, D. 1962. Săpăturile arheologice de la Cioroiul Nou. *MCA* 8, pp. 547-553.
- Tudor, D. 1965. Templul și statuetele romane de la Cioroiul Nou. *Omagiu lui P. Constantinescu-Iași cu prilejul împlinirii a 70 de ani*. București, pp. 109-115.
- Tudor, D. 1966. Aquae en Dacie inférieure. *Latomus* XXV, pp. 847-854.
- Tudor, D. 1968. *Orașe, târguri și sate în Dacia romană*. București.
- Tudor, D., Diaconescu, I., Popilian G. 1967. Şantierul arheologic Cioroiul Nou (1960-1961). *Apulum* 6, pp. 593-605.
- Țeposu-Marinescu, L., Pop, C. 2000. *Statuete de bronz din Dacia romană*. București.

ABREVIERI

CCA: Cronica cercetărilor arheologice din România.

IDR, II: Inscriptiile Daciei romane, II, Oltenia și Muntenia, București 1977 (ed. Gr. Florescu, C.C. Petolescu).

ILD: C.C. Petolescu, *Inscriptii latine din Dacia*, București, 2005.

LANX: Rivista della Scuola di Specializzazione in Archeologia - Università degli Studi di Milano.

MCA: Materiale și cercetări arheologice.

SCIVA: Studii și cercetări de istorie veche și arheologie.